

Schaktningsövervakning i Norra Järnvägsgatan/ Kungsgatan

Arkeologisk förundersökning 2022

Norra Järnvägsgatan (L1953:1681, Växjö 10:14), Växjö socken,
Växjö kommun, Kronobergs län, Småland

Cecilia Ring

Arkeologisk rapport 2023:11

MUSEIARKEOLOGI SYDOST
– en del av Kalmar läns museum

Schaktningsövervakning i Norra Järnvägsgatan/ Kungsgatan

Arkeologisk förundersökning 2022

Norra Järnvägsgatan (L1953:1681, Växjö 10:14), Växjö socken,
Växjö kommun, Kronobergs län, Småland

Författare
Copyright
Redaktion
Kartor

Cecilia Ring
Kalmar läns museum 2023
Johan Åstrand, Stefan Siverud
Publicerade i enlighet med tillstånd
507-98-2848 från Lantmäteriverket
Kalmar läns museum
1400-352X

Förlag
ISSN

Abstract

Keywords: Medieval Växjö

In May and June 2022 trial excavation was conducted at Norra Järnvägsgatan/ Kungsgatan in central Växjö close to the Växjö railway station. The aim of the trial excavation was to see if remains from Växjö old town, where to be found. Ground works have been done in the area

several times and on one occasion an archaeological monitoring was done that included parts of the area. In the shafts now being dug were only re-dug and inflicted masses. In one situation an older ground level was found without any ancient remains.

Innehåll

Sammanfattning	7
Inledning	9
Topografi och fornlämningsmiljö	11
Syfte och frågeställningar	15
Metod och genomförande	16
Resultat	17
Tolkning och åtgärdsförslag	20
Utvärdering	21
Referenser	22
Tekniska och administrativa uppgifter	23
Bilagor	24

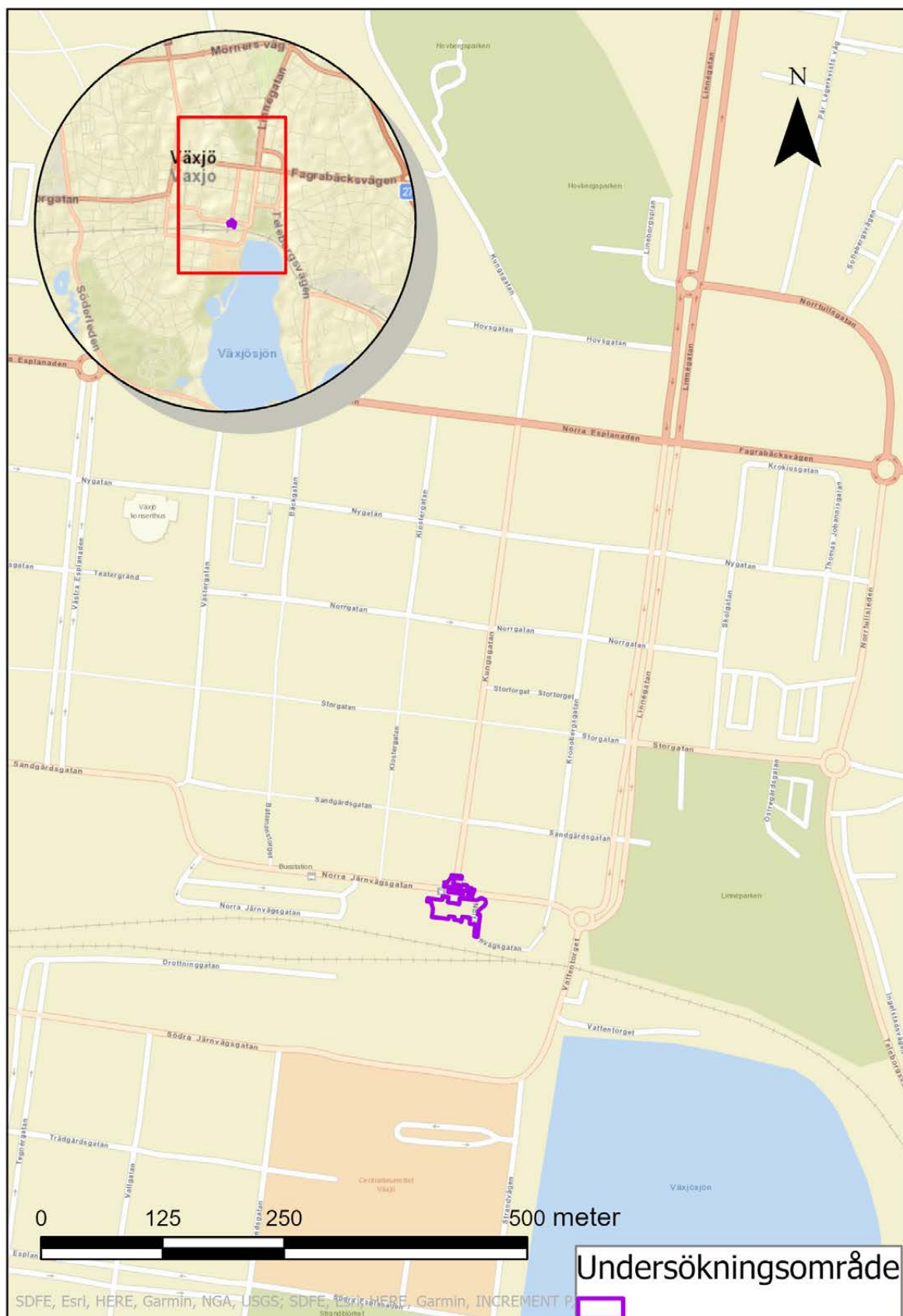
Karta över Kalmar län med platsen markerad.

Sammanfattning

I samband med omdaning av ytan framför gamla stationen i Växjö genomförde Museiarkeologi sydost/Kalmar läns museum en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning vid fyra tillfällen från maj till juni 2022. Markarbeten utfördes i Norra Järnvägsgatan och i den sydligaste delen av Kungsgatan och framför det gamla stationshuset (fig. 1). Dessa gator har legat i den gamla stadens sydvästra del och inom

det område som tidigare var gräns mellan stad och land och ingår i fornlämning L1953:1681.

Vid schaktningsövervakningen påträffades inga lämningar med anknytning till den gamla staden mer än en möjlig äldre markhorisont. De ytor som kom att beröras av schaktningen var sedan tidigare redan omgrävda.

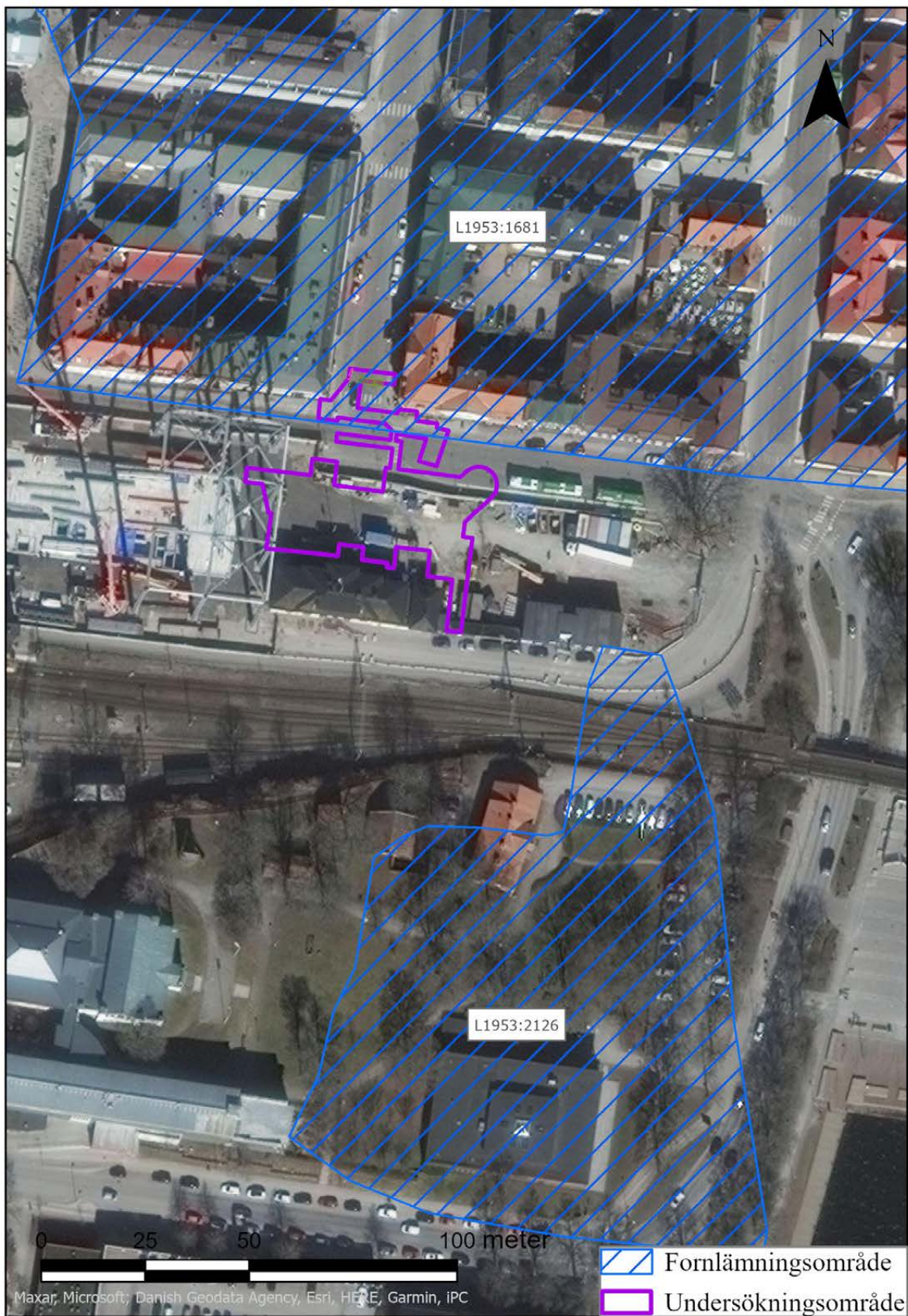

Figur 1. Undersökningsområdets placering i Växjö stad.

Inledning

Området omkring järnvägsstationen i Växjö har under senare år genomgått stora förändringar bland annat har det uppförts ett nytt kommunhus och en ny station på platsen. I anslutning till detta skulle kommunen också iordningställa ytan framför gamla stationshuset, Pär Lagerkvists plan, och ytor inom Norra Järnvägsgatan. Man skulle schakta för belysningsstolpar såväl som elledningar. Eftersom arbetet utfördes inom och i nära anslutning till fornlämning L1953:1681 (fig. 2),

stadslager efter Växjö gamla stad, utfördes en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning i enlighet med beslut av Länsstyrelsen i Kronobergs län. Schaktövervakningen syftade till att kontrollera om äldre kulturlager eller konstruktioner berördes av grävningsarbetet och om sådana påträffades dokumentera dessa. Den arkeologiska schaktningsövervakningen genomfördes under perioden 2022-04-28-2022-06-28.

Figur 2. Fornlämningar i närområdet.

Topografi och fornlämningsmiljö

Växjö var under medeltiden en, till ytan, liten stad belägen vid norra änden av Växjösjön. Staden delades i två delar av Guldsmedsbäcken, som var ett mindre vattendrag. Domkyrkan och kyrkans gårdar låg på den östra sidan om bäcken och på den västra sidan återfanns stadens torg och hantverkar- och köpmannastaden (Åhman 1983:11).

Den yta som kom att beröras av schaktningen låg delvis inom den sydligaste delen av stadsområdet för Växjö gamla stad (L1953:1681). Den äldsta stadskartan från 1658 visar både den äldre och mer oregelbundna stadsplanen och den då planerade nya rutnätsindelade stadsplanen (LSA Växjö stad F89-1:37). Av denna karta framgår att strax nordost om det aktuella området fanns en bäck, Snickarbäcken, som i sydost övergick i en uppdämd fiskdamm. Området norr om bäcken, det vill säga norr om korsningen Kungsgatan/Sandgårdsgatan, har legat inom den gamla medeltida stadens kvartersmark. Någon gata som motsvarade den nuvarande Kungsgatan fanns då inte. Området söder om bäcken utgjordes då av en åker till Domprostgården med namnet Sandgärdet. Åkern avsattes i samband med stadsplanen 1658 som nytt område för stadsbebyggelsen även om området inte började bebyggas förrän något senare (Larsson 1991:88).

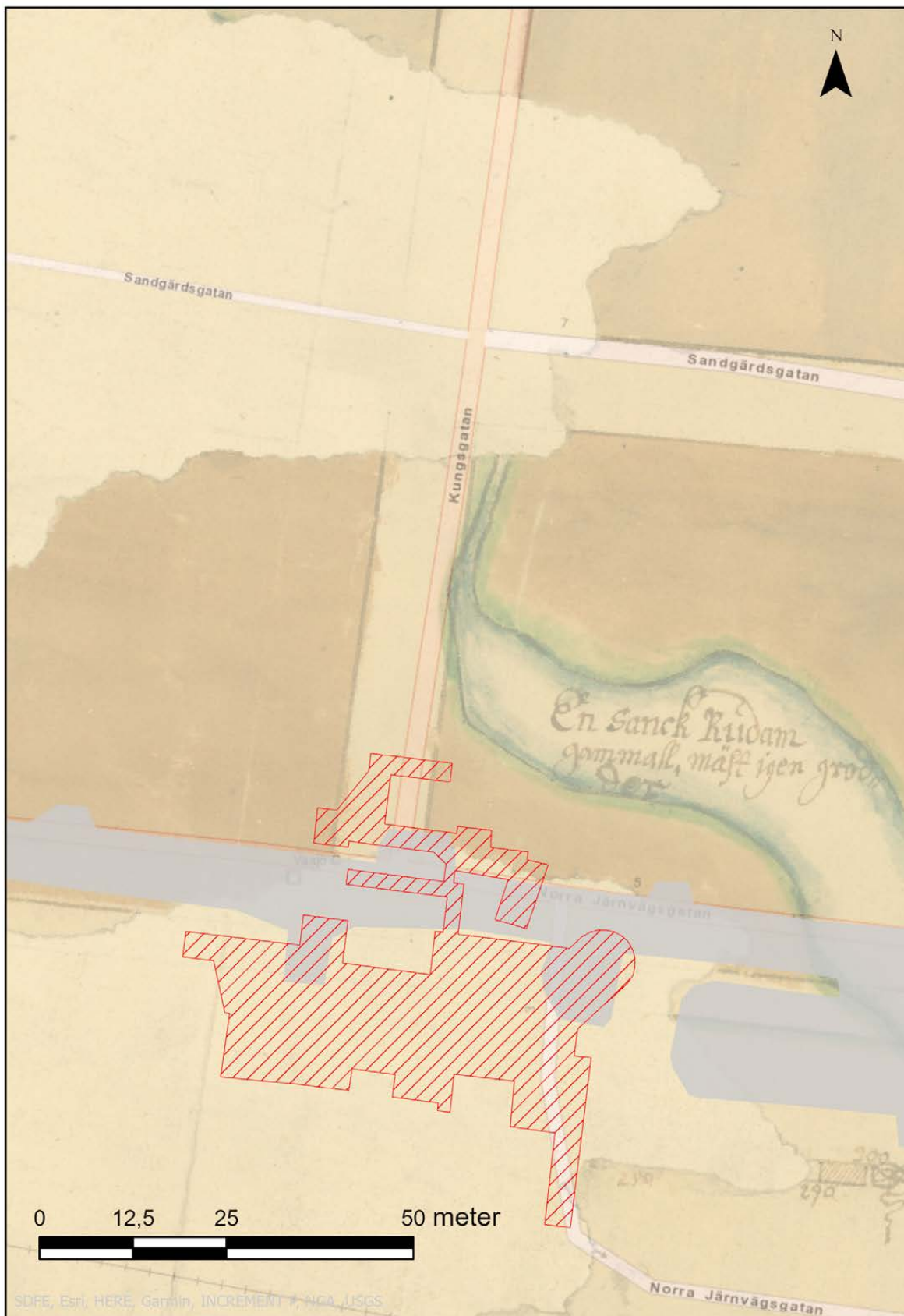
Norra Järnvägsgatan är en sent tillkommen gata som inte har någon motsvarighet varken på 1658 års karta eller den efterföljande kartan från 1659 (LSA Växjö stad F89-1:1). På den sistnämnda kartan är enbart den nya stadsplanen återgiven. Även av denna karta visar den tidigare nämnda fiskdammen (fig. 3). I karttexten beskrivs denna som *Ett sankt karp dike till Kyrkioherdegården mäst*

igengrodt. Notisen anger alltså vem som ägde dammen, det vill säga kyrkoherden/domprosten, och antyder även att den vid denna tid inte var nyanlagd. Dammen var långsmal och hade anlagts genom att man gjort en uppdämning av Snickarbäcken i anslutning till den bro som ledde söderut mot domprostgården. På kartan från 1658 kan man se att det på den östra sidan av dammen fanns ett staket som ingick i avgränsningen av stadsområdet. Kartan från 1658 omfattar enbart stadsområdet och det finns inte några markeringar av vad som funnits i den yta som motsvarar Norra Järnvägsgatans västra del. Ett parti av Snickarbäcken/ fiskdammen påträffades vid en undersökning i Norra Järnvägsgatan år 2017–18. Vid undersökningen påträffades ett omfattande fyndmaterial från 1600- och 1700-talet som deponerats i samband med att dammen lades igen (Åstrand 2020).

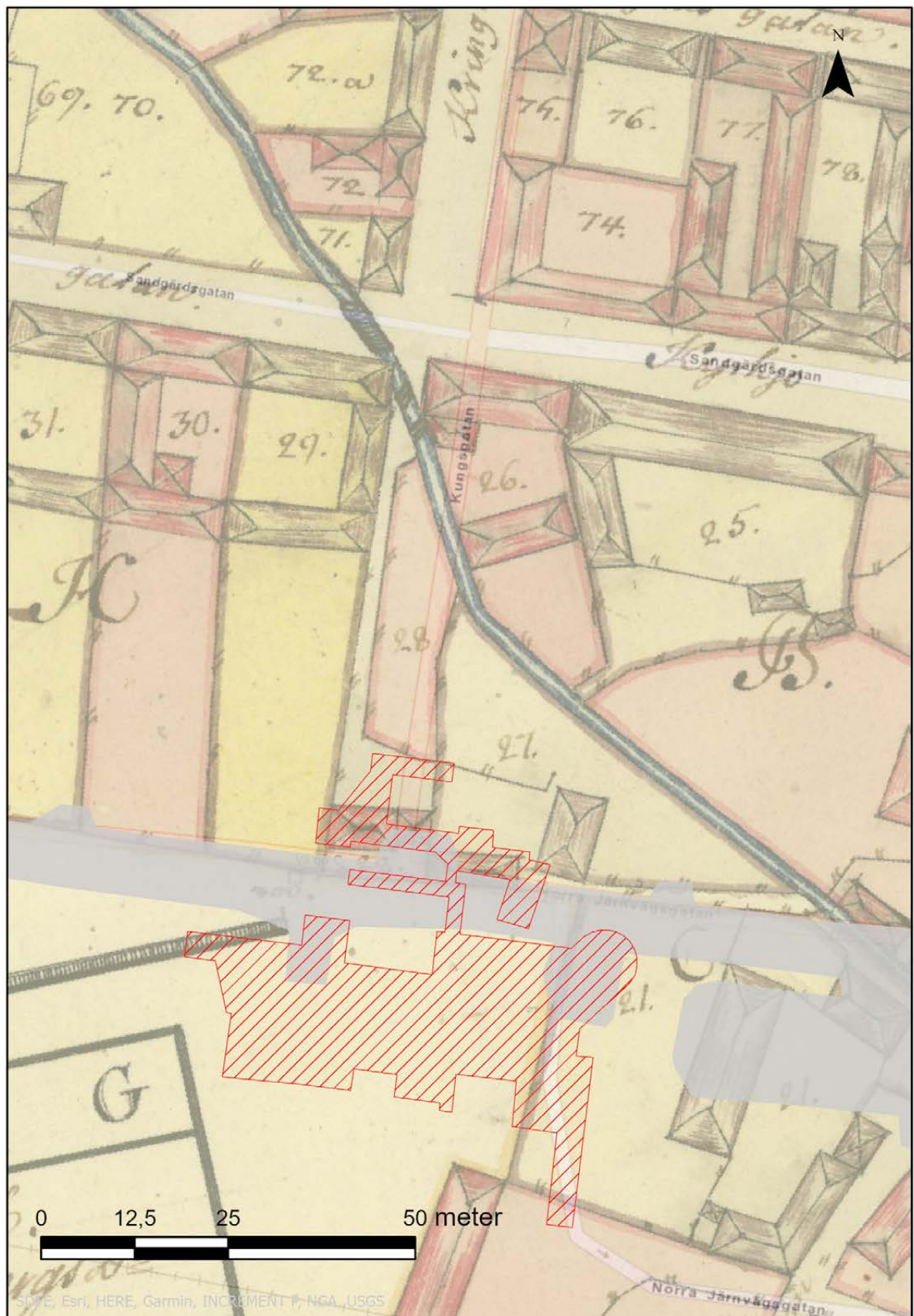
På den historiska kartan från 1783 (LMA 07-VÅS-2) kan man se att den sydligaste delen av Kungsgatan ännu inte tillkommit utan att området söder om korsningen Kungsgatan/Sandgårdsgatan då fortfarande utgjordes av tomtmark (fig. 4).

Söder om det nu aktuella området är fornlämning L1953:2126. I Fornsök beskrivet som en 90-130 x 100 meter stor gårdstomt, se fig. 2. Detta var tidigare läget för domprostgården. Det äldsta skriftliga belägget för gården är från 1590 då kyrkoherden flyttade från en tomt på Sandgärdet till denna plats (Knutsson 1999).

I den aktuella delen av Kungsgatan har inga arkeologiska schaktningsövervakningar gjorts

Figur 3. Undersökningsområdet i rött med kartan från 1659 i bakgrunden (LSA Växjö stad F89-1:1).

Figur 4. Undersökningsområdet markerat i rött med kartan från 1783 i bakgrunden (LMA 07-VÅS-2).

tidigare. I området norr om den aktuella ytan gjordes en schaktningsövervakning år 2001 i Sandgårdsgatans södra sida (Martén 2003). I anslutning till Kungsgatan, framkom kulturlager längs en ca tjugo meter lång sträcka. Kulturlagren hade en tjocklek av ca 0,7 meter och innehöll bland annat yngre rödgods, kritpipor och djurben.

Vid undersökningar i Norra Järnvägsgatan påträffades, som tidigare nämnts, lämningar efter Snickarbäcken och den igenfyllda fiskdammen. Schaktningsövervakningen gjordes längs

hela Norra Järnvägsgatan och inom en del ytor söder om gatan. Vid korsningen mellan Norra Järnvägsgatan och Kungsgatan fanns enbart sentida fyllningar i korsningen norra sida medan det mot söder fanns mindre partier med bevarade kulturlager. Det var dock förhållandevis få äldre lämningar som påträffades i Norra Järnvägsgatan väster om den gamla bäcken/fiskdammen. Det var endast mindre partier av kulturlager och olika typer av nedgrävningar. I en del av nedgrävningarna återfanns keramik från 1700- och 1800-talet (Åstrand 2020:68).

Syfte och frågeställningar

Syftet med den arkeologiska undersökningen var att med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera de fornlämningar som framkom vid schaktningen. Erfarenheten från schaktningsövervakningar i Växjö stad har varit att stora ytor ofta är skadade av sentida ledningsgrävningar. Detta har inte minst gällt korsningarna där det sällan påträffas orörda kulturlager. På sina ställen har dock ytor med orörda lager påträffats. Dessa har ofta, trots sin begränsade omfattning, kunnat ge viktig ny kunskap om den äldsta staden. Jämförelserna med tidigare utförda schaktningsövervakningar i närområdet visar att det funnits såväl helt utschaktade partier som bevarade kulturlager. Frågeställningarna inför schaktningsövervakningen var:

- fanns bevarade kulturlager och lämningar från tidigare perioder i stadens historia.
- fanns bevarade lämningar som kunde säga något om hur man utnyttjat gränzonen mellan stad och omgivande landsbygd.
- vilken datering har det understa kulturlager samt spridda anläggningar inom området (genomgående frågeställning vid alla undersökningar i stadsområdet)
- vad kan fyndmaterial från eventuella avfallsskorporer säga om stadens materiella kultur (lämpligt för jämförelser med resultaten från undersökningen 2017–2018)

Metod och genomförande

Förundersökningen utfördes som en schaktningsövervakning där de markarbeten som berörde större djup följdes genom att en arkeolog närvarade under arbetet. Gropar för fundament till sex belysningsstolpar grävdes samt två större sammanhängande ytor där märkbeläggningen skulle förändras. Det kunde snabbt konstateras att större delen av de ytor som skulle schaktas redan var omgrävda vid tidigare schaktarbeten. Eftersom groparna för fundamenten var tvunget att grävas färdigt och betongfundamenten var tvungna att sättas på plats innan nästa schakt kunde grävas kom schaktövervakningen att göras

under fyra separata dagar i maj och juni 2022. Schaktens storlek och djup varierade och anpassades efter vad schaktningen skulle göras för och hur marken var beskaffad.

Eftersom endast en möjlig äldre markyta påträffades gjordes en enkel dokumentation av schaktningsövervakningen. Alla schakt mättes in med GPS i Sweref 99TM och dokumentationen gjordes kontinuerligt online genom arbete i ArcGIS Collector (IDA). Fotografier togs med digitalkamera.

Resultat

Sammanlagt grävdes 9 schakt (nr 2–10) av varierande storlek och djup (fig 5). Det största schaktet var ca 40 m² och det minsta var ca 4 m², se bil 2 schakttabell. Djupet varierade mellan 1,2 och drygt 2 meter, se fig 5.

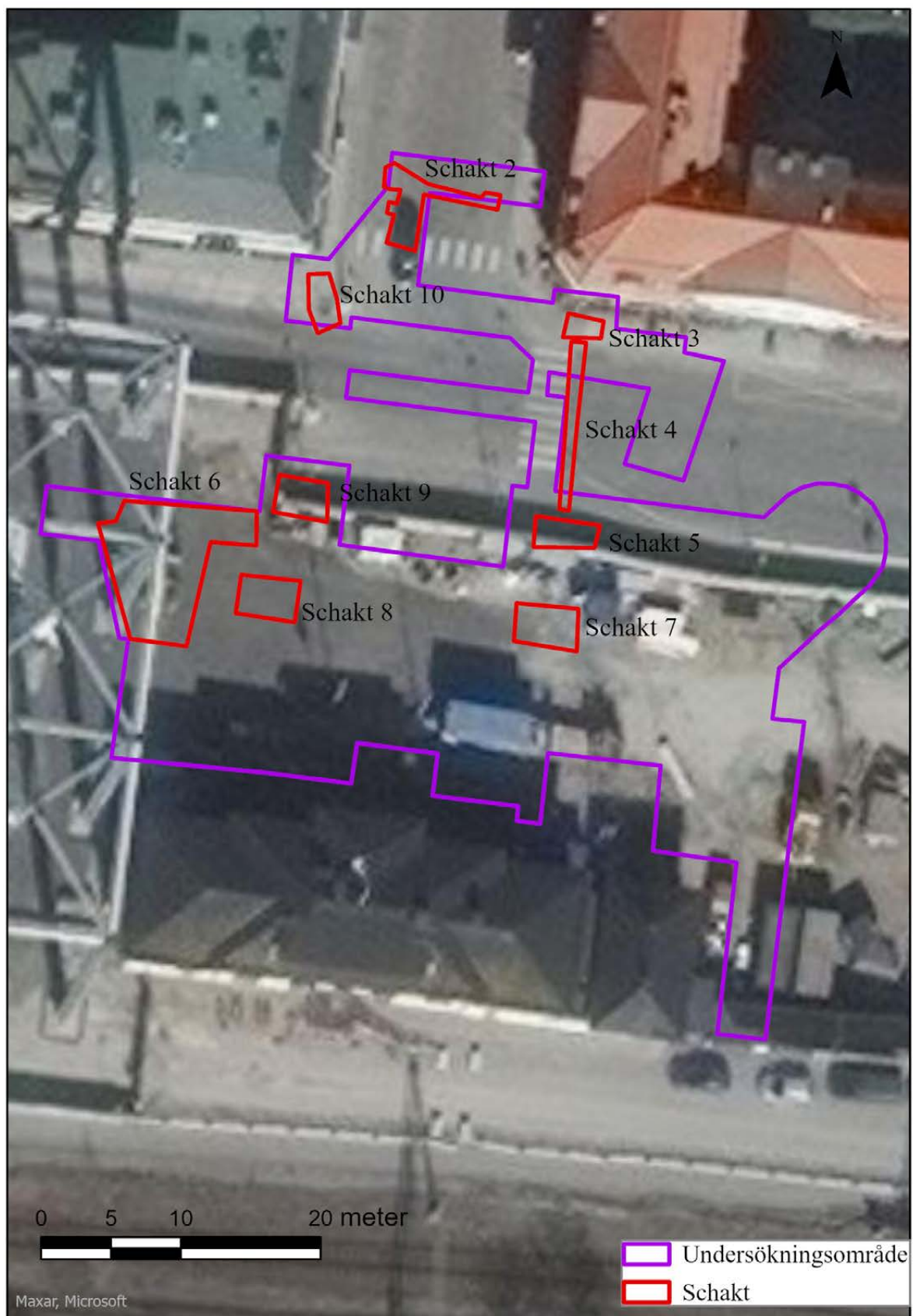
Schakt 2. Större delen av schaktet upptogs av tre stora betongrör, varav endast ett var känt sedan tidigare samt ytterligare ledningar i den östra delen. Längst i norr i schaktet anslöt schaktet till schaktningen för fjärrvärme i Kungsgatan (ärende Lst dnr: 431-3723-2021). Precis i skiftet mellan de olika schakten var en större grop (kontext 1) som var igenfylld med flisiga stenar 0,3–0,5 meter stora (fig. 6 och 7). Mellan stenarna var det luftigt och de låg utan någon inbördes ordning. Det var även ett betongfundament till en stolpe ned-satt ibland stenarna. Under lagret var det orörd sand. Gropen tolkades som en igenfylld grop. I västra schaktkanten, i kanten av gropen, fanns

sporadiska rester av ett brunt humöst lager, utan fynd. Resterna av lagret var ca 0,6 meter långt och 0,05 meter tjockt och påträffades ca 1,2 meter under dagens marknivå. Det tolkades som en eventuellt tidigare markyta (kontext 14), se fig. 8.

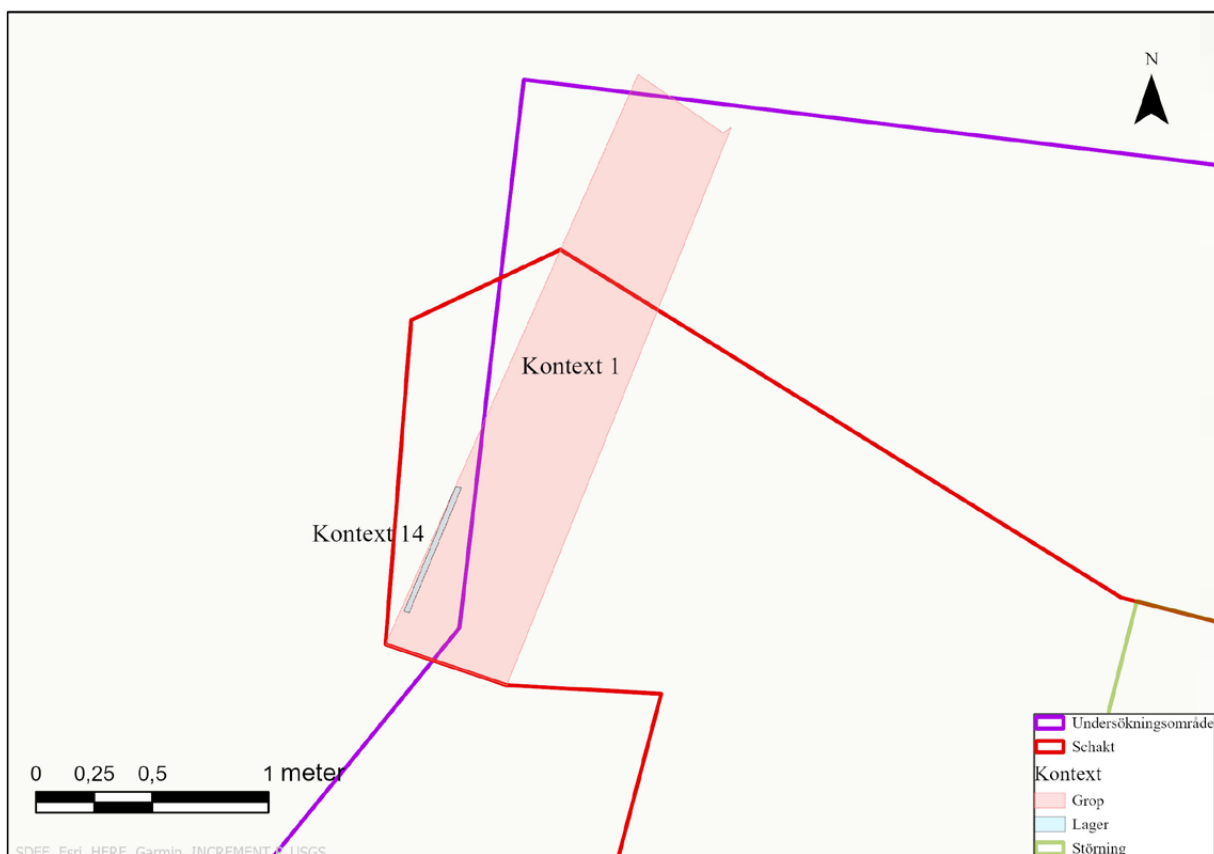
Schakt 3 och 5 samt 7–10 var gropar som grävdes ner till minst 2 meters djup. Här placerades sedan betongfundament för lyktstolpar. Alla schakten var omgrävda sedan tidigare och i nästan alla fanns tidigare ledningar och betongrör.

Schakt 4 var ett grundare schakt, ca 0,3 meter djupt, för elledning som skulle läggas mellan två av stolparna. Inte heller dessa schakt berörde några äldre lämningar.

Schakt 6 utgjordes av en större men grundare yta, 0,4–0,8 meter djupt. Ytan skulle få ny beläggning.

Figur 5. Översikt över de grävda schakten.

Figur 6. Översikt över kontexterna i den nordvästra delen av schakt 2.

Figur 8. Ett tunt brunt humuslager i botten av schaktet tolkades som en äldre markyta (kontext 14). Foto från Ö.

Figur 7. Gropen (kontext 1) som anslöt till schaktningarna för fjärrvärme i Kungsgatan. Foto från SSO.

Tolkning och åtgärdsförslag

Vid schaktningsövervakningen som gjordes i samband med schakt för belysningsstolpar samt något mer sammanhållna större ytor konstaterades att det inte fanns några bevarade äldre lämningar inom dessa ytor. Fundamenten skulle grävas ner till ett djup av 2 meter och i varje schakt påträffades ett flertal sedan tidigare nedgrävda ledningar, vissa kända men ett flertal som man inte hade kunskap om sedan tidigare. Det kunde konstateras att alla de nu aktuella ytorna var schaktade sedan tidigare. De enda äldre lämningar som påträffades var gropen och den möjliga äldre markytan inom schakt 2. Gropen bedöms inte vara äldre än 1800-tal.

På den historiska kartan från 1783 är det utritat tre hus inom den norra delen av undersökningsområdet. Tidigare gjorda moderna byggnationer i området samt andra schaktningar inom ytan gör att det som tidigare funnits på platsen grävts bort vid tidigare skeenden. Det gick att konstatera att inga äldre lämningar fanns bevarade inom de nu schaktade ytorna. Inför det nu planerade schaktningsarbetena förslår Museiarkeologi sydost/Kalmar läns museum inga ytterligare antikvariska åtgärder.

Utvärdering

Tidigare erfarenheter från schaktningsövervakningar i Växjö stad har visat att stora ytor, framför allt i vägkorsningar, ofta är skadade av sentida ledningsgrävningar. I flera fall har dock begränsade ytor med orörda lager påträffats. Dessa har ofta, trots sin begränsade omfattning, kunnat ge

viktig ny kunskap om den äldsta staden (Hansson 2012; Åstrand 2017; Åstrand m.fl. 2017). Vid den nu aktuella schaktningsövervakningen påträffades endast omrörda massor vilket gör att enbart frågan om det fanns bevarade kulturlager eller ej inom de ytor som schaktades kunde besvaras.

Referenser

Hansson, M. 2012. *Fjärrkyla i Växjö 2011. Arkeologisk förundersökning i samband med grävningarna för fjärrkyla och VA. RAÄ 170 Växjö stad. Smålands museum rapport 2012:10.*

Knutsson, C 1999. *Gamla prostgården i Växjö. Byggnadsminnen i Kronobergs län. Utgiven av Länsstyrelsen i Kronobergs län.*

Larsson, L. -O. 1991. *Växjö genom 1000 år. Stockholm.*

Martén, E. 2003. *Sandgårdsgatan, Arkeologisk schaktövervakning RAÄ 170 Växjö socken och kommun, Kronobergs län, Småland. Smålands museum rapport 2003:20*

Åhman, E, 1983. Växjö. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Rapport. *Medeltidsstaden 46.*

Åstrand, J. 2017. *Sandgårdsgatan. Arkeologisk förundersökning 2016. Växjö 10:14, Växjö socken och kommun, fornlämning 170. Kalmar läns museum arkeologisk rapport 2017:14*

Åstrand, J., Emilsson, A. & Ring, C. 2017. *Arkeologi i Kronobergsgatan. Arkeologisk förundersökning 2015. Kronobergsgatan, Växjö 10:14. Kalmar museum arkeologisk rapport 2017:3.*

Åstrand, J. 2020, Med bidrag av Brorsson, T., Heimdahl, J. Nordmark, H. & Flood, A. *Domprostens fiskdamm och lektorskans källare. Arkeologisk undersökning i Kronobergsgatan och Norra Järnvägsgatan 2017/2018. Växjö fornlämning L1953:1681/ RAÄ 170, Växjö kommun, Kronobergs län, Småland Kalmar läns museum arkeologisk rapport 2020:05*

Kartmaterial

Lantmäterimyndighetens arkiv (LMA)

Grundritning på stadens kvarter och tomter 1783, 07-VÄS-2.

Lantmäteristyrelsens arkiv (LSA)

Geometrisk lineation över Växjö 1658. F89-1:37, originalkarta på Kungliga Biblioteket.

Geometrisk avmätning Växjö, 1659. F89-1:1

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	431-5035-2021
Kalmar läns museums dnr:	33-21-2022
Projektnummer KLM:	A2227
Uppdragsgivare:	Växjö kommun
Landskap:	Småland
Kommun:	Växjö kommun
Socken:	Växjö socken
Fastighet:	Växjö 10:14
Fornlämningsnr:	L1953:1681
X koordinat:	6 303 694 (N)
Y koordinat:	4 883 00 (E)
Latitud:	56.876850
Longitud:	14 808 034
M ö h:	165 möh
Fältarbetstid:	2022-04-28-2022-06-28
Antal arbetsdagar:	5 dagar
Personal:	Cecilia Ring
Foto, Du-nummer:	Du419_001-004
Fyndnummer:	Inga fynd
Dokumentation:	All dokumentation förvaras på KLM.
Inmätning:	GPS. Koordinater och höjdangivelser i rikets koordinatsystem SWEREF 99 TM och RH2000.

Bilagor

Bilaga 1. Fotolista digitala bilder	25
Bilaga 2. Fotolista digitala bilder	26

Bilaga 1. Fotolista digitala bilder

Fotolista digitala bilder

Landskap: Småland
Socken: Växjö, Kronoberg
Fastighet: N. Järnväggsgatan

2022

DU 419

Nr	Motiv	Från	Datum
1	Möjlig markyta under påförda lager.	Ö	2022-05-24
2	I den västra schaktvägen fanns en hög med tegel, kan vara rester efter en eventuell tidigare byggnad på plasen. Dock låg de inte i skiftm med varandra.	N	2022-05-24
3	Schaktet fortsatte i Kungsgatan. Dtta var ett annat ärende.	SSO	2022-05-24
4	Den eventuella tidigare markytan skyntade på ett par ställen men stora delar var bortgrävt.	Ö	2022-05-24

Du419_004

Du419_001

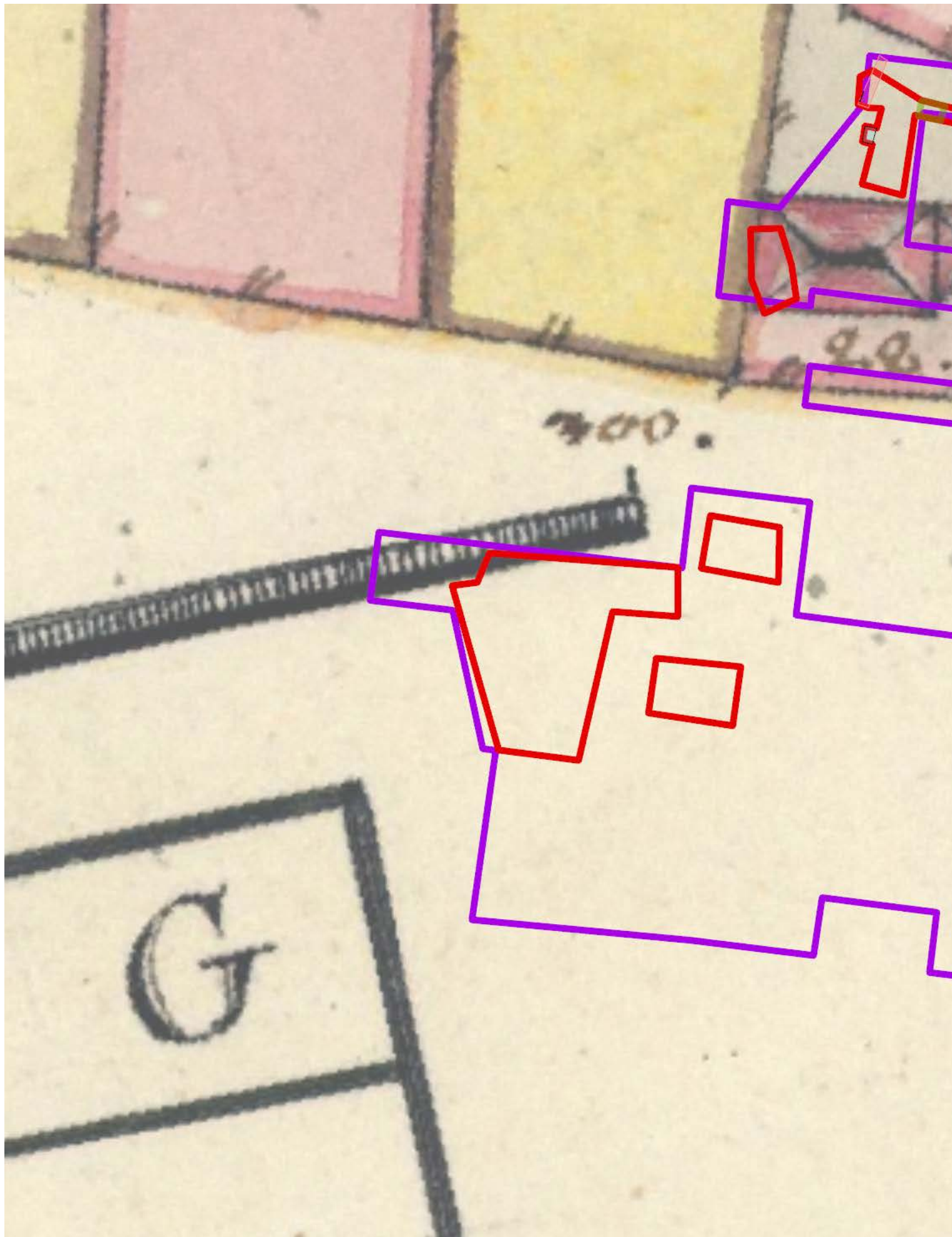
Du419_002

Du419_003

Bilaga 2. Fotolista digitala bilder

Schakt	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Beskrivning
2	10,5	15,2	1,2	Schakt ca 1,2-1,5 djupt. Påförda massor, sandiga, och rasmassor (främst i den västra delen av schaktet). I den östra delen tre större betongrör samt yttre ledningar.
3	3,2	4,8	2	Omrörda och påförda lager.
4	22	1,3	0,3	Schakt för ledning mellan stolpar 0,3 djupt. Omrörda lager
5	4	8	2,05	Omrörda och påförda lager
6	18,5	21	0,8	Endast påförda massor
7	5	8,3	1,9	Va-rör i botten av schaktet, 1.9 djupt
8	5	7,8	2	Omrörda massor
9	4,9	7,2	2,1	Omrörda lager, fullt med ledningar
10	7,8	3,92	2	Omrörda lager, sand. Troligen inte nere i orört efter 2 m djupt. Flera rör och ledningar

Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se

